

Analyse et description : Christian Meyer

Notice provisoire éditée le
actualisée le

31 mai 2009

Montpellier, Médiathèque Emile Zola

Ms. 20

Processionnal, tropaire, prosaire. Offices de saint Guillaume et de la Fête-Dieu.

Abbaye bénédictine Saint-Guillaume-du-Désert. XIVe s.
181 f. Parchemin. 180 x 127 mm.

Écriture du Sud de la France. Notation aquitaine tardive sur portée de quatre lignes rouges.

(* = incipits notés)

1r-66v PROCESSIONNAL

1r *Hic incipit liber processionalis per totum annum ad aquam spargendam.* Asperges me... V/ Miserere..., Signum salutis... (1v) /percussientem in domibus in quibus... (début effacé); 1v ant. Pax eterna ab eterno patre... (CAO 4252); 2r ant. Oremus dilectissimi nobis deum... (4190); 2v ant. Oportet vos mundum... (4164); 3v ant. Omnipotens deus supplices... (4143).- **4v** *In dominica prima augusti et tenetur usque ad kl. septembris ad processionem.* ant. Ego sapientia habito...- **6r** *In assumptione beate Marie processio in capis et reliquie portantur.* R/ O gloriosa domini excelsa... 6v V/ Sola fuit... (7270); R/ Exaltata es virgo Maria... (7r) V/ Hec speciosum forma pre filiis... (6684); 7r R/ Gaude Maria virgo*; R/ Post partum virgo... (7400).- **7v** *In exaltatione sancte <crucis> processio extra monasterium defertur crux in navi ab omnibus.* ant. Ecce mirabile lignum...; 8r R/ Hoc signum crucis... (6845); 8v R/ O crux benedicta que sola... V/ O crux gloriosa... (7265C); 9r R/ O crux gloriosa o crux veneranda... V/ O crux admirabilis... (7266D); 9v R/ Armati vexillo crucis contra inimicum... (6119 V/ Muniamur signaculo...); 10r R/ Per tuam crucem salva... V/ Miserere nobis Ihesu... (7378); 10v R/ O crux viride lignum... (7267 V/ O crux benedicta que sola...).- **11r** *In dedicatione ecclesie processio in capis et portantur reliquie.* R/ Cum exiret Iacob de terra... V/ Vere ... dominus est in loco isto (6540); 11v R/ O quam metuendus est locus... (7286 V/ Erit michi dominus...); 12r R/ Domus mea domus orationis... V/ Petite et accipietis querite... (6527A); 12v R/ Luce splendida fulgebis et nationes... V/ Beati erunt... (7103).- **13r** *In festo omnium sanctorum fit processio in capis et portantur reliquie.* R/ Beata vere mater ecclesia... V/ Floribus eius nec rose... (6170); 13v R/ Beata regio civium supernorum... V/ O quam gloriose...; 14r R/ O quam gloriosum est regnum... V/ Beata regio... (7285B); 14v ant. Salvator mundi salva nos... (4689).

15r *Dominica I^a de adventu domini fit processio in albis.* ant. Missus est angelus... (3792); 15v R/ Ave maria*; R/ Ecce dies veniunt dicit dominus... (6583).- **16v** *Dominica II^a de adventu domini.* ant. Venite omnes exultemus... (5354); 17r ant. O beata infantia... (3993); ant. O virgo super virgines... (4090); 17v R/ Montes Israel ramos... V/ Rorate... (7177).- **18r** *Dominica III de adventu domini.* ant. Vigilate omnes quia dies domini appropinquat...; ant. Venite ascendamus ad montem domini... (5349); 18v R/ Ecce ab austro*; R/ Festina ne tardaveris... V/ Exita... (6728).- **19r** *Dominica IIII de adventu domini.* R/ Hodie nobis de celo... V/ Hodie illuxit... (6859); 19v R/ Benedictus

qui venit in nomine... V/ Hec dies... (6251) ; R/ Hodie natus est... (6855 ; V/ Sic enim scriptum est...) ; 20v R/ Gloria in altissimis deo... V/ Facta est hodie multitudo... ; ant. O quam casta mater et virgo... (4060) ; ant. O quam casta mater que sine ulla...- **21v** *Dom. post nat. dom.* ant. O Maria Iesse virgo... (4036).- **23r** *In epiphania domini.* R/ Hodie celi aperti sunt et vox de coelo... V/ Celi aperti sunt... ; 23v R/ Reges Tharsis et insule... (7523A) ; 24r R/ In columbe specie spiritus... (cf. 6892 V/ Cum miles regem alveo... ; 24v R/ Tria sunt munera pretiosa... (7777B).- **25v** *In purificatione...* ant. Lumen ad revelationem... (3645) ; ant. Venite et accendite... ; 26r ant. Adorna thalamum... amplectere... ; 26v ant. Ave gratia plena... ; 27r ant. Responsum accepit... (4639) ; 27v ant. Hodie beata virgo... (3089) ; 28r R/ Gaude Maria virgo... (6759A).- **29r** *Dominica in LXX fit processio in albis.* ant. Cum sederit filius hominis in sede maiestatis... (2032) ; 30r R/ Simile est regnum celorum homini patri familias... V/ Conventione autem facta...- **30v** *Dominica in LX.* ant. Christe pater misericordiarum qui tempus... (1784) ; 32r R/ Cum turba plurima conveniret de civitatibus... (6374 V/ Properanti turbe...)- **32v** *Dominica in L.* ant. Memor humane conditionis propiciare... ; 33v R/ Ecce ascendimus Iherosolimam et confirmabuntur... V/ Tradetur enim principibus... (600700).- **34r** *Dominica in XL.* ant. Ecce nunc tempus acceptabile... speremur bonum... ; 34v R/ Ductus est Ihesus in deserto a spiritu... (6529) ; 35r R/ In die quando venerit dominus... (cf. RISM B XIV², p. 599) ; 36r R/ Clamabat autem mulier Cananea ad dominum dicens... V/ Iesus dominus respondens...- **37r** *Dominica in XL* ant. Ecce karissimi dies illa iudicii... V/ Ecce mater nostra... (2497) ; 38r R/ Loquens Ioseph fratribus suis dicens... (7102B).- **38v** *Dominica IIII.* an. Ecce karissimi. *In* ⁺...⁺ *tue require* ~~*in fine libri a...*~~ *off... Guillemi. Ad introitum chori* R/ Abiens Ihesus trans mare... (6009) ; 39r *Ad ingressum chori* R. Dicebat dominus Ihesus principibus...- **40r** *Dominica in ramis palmarum fit processio in albis et portantur reliquie et non fit statio in claustro.* ant. Ecce karissimi* *per claustrium, postea que secuntur.* ant. Christe pater* R/ Conclusit vias meas inimicus... (6306A) ; 40v R/ Dixerunt impii apud se non recte... (6464B) ; 42r R/ Levita Lauren* Probasti domine* Or. Da nobis quesumus. *Deinde benedicantur rami ab abbate et aspergentur et incensentur. Postea incipiat precentor ant.* Pueri. Probasti domine *que dicitur interim post se...* ant. Pueri Ebreorum tollentes... (4415) ; ant. Pueri Ebreorum vestimenta... (4416) ; 42v *His autem dictis fiat sermo ad populum postea duo cantores incipiant ante reliquias flectis genibus a.* Ave rex noster *quae III incipiunt exaltando vocem suam.* ant. Ave rex noster filii David redemptor... (1543) ; 43r *Dum hec ant. dicitur, cantor ordinet processionem et ipsa finita incipiat ant.* Collegerunt pontifices et pharisei... (1852) ; 44v ant. Cum appropinquaret dominus Iherosolimam... (1975) ; 45v R/ Sancte Guillelme*. Gloria laus* *In introitus ecclesie.* R/ Ingrediente domino in sanctam civitatem... (6961A).
46v *In die sancto pasce ad aspersionem aque benedictae ant.* Vidi aquam *que tenetur tot tempore paschali et fit processio in capis et portantur reliquie et fit statio in capitulo.* ant. Vidi aquam egredientem de templo... (5403) ; *Ad processionem.* ant. In die resurrectionis mee dicit... (3222) ; 47r *ant.* Sedit (Stetit *ms.*) angelus ad sepulcrum domini... (4858A) ; 48r *Ad introitum ecclesie incipiat cantor hec antiphona que dicitur ad introitum chori per totum tempus paschale.* ant. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur... V/ Dicant nunc Iudei... (1796) ; 49r R/ Et valde mane una sabbatorum veniunt... V/ Mulieres emerunt aromata... (6676D).- **49v** *Dominica IIII post pascha.* ant. Cum rex glorie Christus infernum... (201042).- **50v** *Dominica post pasch.* Alleluia. Postquam resurrexit a mortis vinculis dominus noster... ; 51v Alleluia. Cum venerit paraclitus ille arguet...- **52v** *In octava pasche fit processio in albis.* ant. Maria vidit angelum amictum splendore... (cf. RISM B XIV², p. 600-601).- **53v** *Dominica III post pa.* Ego sum alpha et o primus et novissimus... (2588).- **54v** *In inventione sancte + process. in capis (?) portantur rel. et fiat statio in claustris.* R/ Hoc signum crucis... (6845).- **54v** *Feria II^a in letania maiore fit processio ad sanctum Laurentium cum cruce benedicta ant. et aqua.* Exite sancti orate ad dominum pro populo... (cf. RISM B XIV², p. 597) ; 55r R. Levita Laurentius* ; *Letanias. Kyrie ...* ; 56r Propicius esto domine peccatis nostris... (4393) ; *Ad exitum chori.* Cum iocunditate exhibitis et ... (2015).- **56v** *Feria III^a fit processio in albis cum texto et capsula reliquiarum ad sanctum Bartholomeum* ant. Sanctus deus sanctus fortis sanctus... (cf.

RISM B XIV², p. 608) ; 57r *Ad exitum chori*. ant. De Iherusalem exeunt reliquie et salvatio de monte... (2109).- **57r** *In ascentione domini fit processio sicut in vigilia* (57v) R/ Omnis pulcritudo domini exaltata est... (7320B) ; 58r R/ Ascendens in altum alleluia captivam... (6121) ; R/ Non relinquam vos orphanos alleluia... (7230 V/ Ego rogabo...) ; 58v R/ Viri Galilei quid admiramini aspicientes... (7904).- **59r** *In pentecosten fit processio in capis et portamus reliqui*. 59v R/ Repleti sunt omnes spiritus sancto... V/ Loquebantur variis linguis... (7531A) ; 60r R/ Advenit ignis divinus non comburens... V/ Invenit eos concordēs caritate... (6053A) ; 60v R/ Loquebantur variis linguis apostoli magnalia... V/ Repleti sunt... (7101).- **61r** *De trinitate fit processio in capis non portantur reliquie*. Veni sancte spiritus. R/ Benedictus dominus deus Israhel qui facis... V/ Replebitur maiestate eius... (6249) ; 61v R/ Summe trinitati simplici deo una divinitas... V/ Prestet nobis... (7718) ; 62r R/ Oriens splendor lucis eterne et sol iusticie... V/ Trinitas sancta...- **62v** *In nat. s. Guillelmi fit processio in capis et portantur reliquie*. Sancte Guillelme. V/ O sancte Guillelme sydus aureum domini gracia servorum gemitus solita suscipe clemenciam (notation non reportée) ; 63r R/ Ecce vir* R/ Sint lumbi vestri precincti* R/ Iste sanctus digne. *In translatione sancti Guillelmi fit processio in capis et osculatur brachium in navi ab omnibus*. R/ Ecce confessor magnus Guillelmus... V/ Vocavit eum dominus de pelago...- **63v** *Feria III^a in capite ieiuniorum fit processio per claustrum nudis pedibus et sic fit per totam quadragesimam. Feria III^a et VI^a. ant.* 64r Exaudi nos domine quoniam benigna misericordia... (2770) ; ant. Iusta vestibulum et altare plorabunt sacerdotes... (3554) ; 64v ant. Inmutemur habitum in cinere et cilicio... (3193).

65r *Ad recipiendum corpora mortuorum cantor incipiat* 65v R/ Subvenite sancti dei occurrere angeli... (7716 V/ Corus angelorum eam suscipiat...). *In introitu ecclesie*. 66r R/ Domine deus qui intueris abissos... V/ Anime eorum in bonis... (600620).

66v-67r ORAISONS

« Deus qui corda fidelium... »

67v-90v CHANTS DE L'ORDINAIRE AVEC TROPES

KYRIE.- *In natalis domini et pascha*. Clemens rector eterne pater... Kyrie... (AH 47, n° 6) ; 68v *In festis duplicibus*. Cunctipotens sophie tue lumen... (AH 47, n° 6 [3.b]) Qui manes in eternum... ; 69r *In festis duplicibus*. Summe deus qui cuncta creas... (AH 47, n° 24) ; 70v *In festis duplicibus*. Summe pater rerum lumen super omnia... (AH 47, n° 58 [d'après Paris, Lat. 778, tropaire de Narbonne]) ; 72r *In festis duplicibus*. Pater cuncta qui gubernas... (AH 47, n° 10) ; 72v *In festis duplicibus*. Humano generi cui posse datur misereri... ; 74r *In veneratione beate Marie*. Rex virginum amator deus Marie... (AH 47, n° 8) ; 75v *In festis duplicibus*. Gloria in excelsis deo... ; 76v *In nat. innocentium*./

<lacune matérielle>

GLORIA.- 77r /altissimus Ihesu Christe. Cum sancto spiritu in gloriam dei patris amen. (fin d'un Gloria)

Gloria in excelsis deo... (avec le trope Spiritus et alme orphanorum...)

SANCTUS.- 78v S<?...> *pasc. et pe<ntec.>* Sanctus... Clangat hodie... (AH 47, n° 341 ; CT VII, n° 16) ; 80r *In natalis sancti Io. et feria II^a post pascha et pent.* Sanctus... *Osanna* salvifica tuum plasma... (AH 17, p. 205-206 ; CT VII, n° 138).

AGNUS.- 81v *In festis duplicibus*. Agnus dei... Splendor patris illustrans... (AH 47, n° 422) ; 82r Agnus dei... Lux lucis verbumque... (AH 47, n° 387).

ÉPÎTRES TROPÉES.- 82v *Prophetia in nat. domini*. Laudes deo dicam per secula qui me plasmavit... (AH 49, n° 383) ; 83r *Alia*. Lectio Ysaie prophete in qua Christi lucida vaticinantur nativitas... (AH 49, n° 383 ; 86r Lectio epistolae beati /// (epistola, d'une autre main) Amen. ... Apparuit... Fulget... (AH 49, n° 385 ; pour l'épître de la nuit de Noël).

CREDO.- 88v *In festis duplicibus*. Credo in unum deum...

91r-133v PROSAIRE

91r *In die nat. domini.* Celeste organum (AH 54 n° 1) ; 92v *In nat. dni ad vesp.* Letabundus exultet ... Regem regum... (AH 54 n° 2).- **94r** *Sancti Iohannis evangeliste.* Iocundare plebs fidelis... (AH 55 n° 7).- **96v** *De circumcissione.* In sapientia disponens omnia... (AH 54 n° 116).- **99r** *In epiphania domini.* Decorata tribus miraculis... (AH 40 n° 9).- **102r** *Prosa beate marie per omnes dominicas ad octavas epiphanie usque ad purificationem eius.* (102r) Ante thorum virginalem ... (AH 54 n° 97).- **106r** *Ad missam maiorem in die sancto pasche.* Mane prima sabbati... (AH 54 n° 143 ; MMMA XIII, n° 143).- **108r** *Alia prosa ad vespervas.* Victime paschalis... (AH 54 n° 7).- **109r** *Prosa sancte +.* (109v) Laudes crucis attollamus... (AH 54 n° 120 ; MMMA XIII, n° 55).- **112v** *In die assentionis.* (113r) Rex omnipotens... (AH 53 n° 66 ; Crocker, *Sequence*, p. 438 ; MMMA XIII, n° 31).- **115r** *In die sancto pent.* Sancti spiritus assit nobis gratia... (AH 53 n° 70 ; Crocker, *Sequence*, p. 438-440 ; MMMA XIII, n° 32).- **117v** *Alia prosa.* Veni sancte spiritus... (AH 54 n° 153).- **118v** *Sancti Iohannis B(aptiste) prosa.* Helizabeth Zacharie... (AH 55 n° 185).- **121v** *Sancti Petri apostoli.* Gaude Roma capud mundi... (AH 55 n° 283).- **125r** *In assumptione beate Marie.* Area virga prime matris... (AH 7 n° 107).- **128r** *Prosa beate Marie.* Salve mater salvatoris... (AH 54 n° 245).- **132v** *In nativitate beate Marie.* Nativitas Marie virginis... (AH 54 n° 188).- **132v** *Prosa omnium sanctorum.* Superna matris gaudia... (AH 55 n° 37).

134r-153v OFFICE (et messe) DE SAINT GUILLAUME

transcription partielle en ligne : <http://hlab.dyndns.org/projekten/webplek/CANTUS/cgi-bin/LMLO/LMLO.cgi?X=GU78>

(d'après ce manuscrit)

In natali sancti Guillelmi ad vespervas. ant. Christi miles Guillelmus inclite qui vicisti mundum mirifice..., R/ Clarum sydus in mundi vespere miro fulgens virtutum opere... V/ Mutatio excelsi dextere fecit..., 135r *Ymnus.* « Laudet vocis in iubilo... » (texte seul), *Ad magnificat ant.* O Francorum speculum nobile monachus..., 135v *Invitat.* Regem perpetuum Christum venemur in unum..., 136r *Ymnus.* « Hymnus dignum celestibus... » (texte seul) *In I° N° ant.* ant. Clara stirpe progenitus..., 136v ant. Placens deo hic et hominibus..., ant. Adolescens ad arma ponitur..., 137r ant. Factus miles Guillelmus agit strenue..., ant. Fovet caros hostes persequitur de comite..., 137v ant. Paganorum seviciam virtute domat...- *In secundo N° ant.* Post felicem miliciam crucis..., 138r ant. Bellovense (Bellonense *ms.*) desertum eligit in quo Christi favente..., ant. Sub abbate et monachis dedicatum..., ant. Tandem sacra veste induitur..., 138v ant. Dux Guillelmus monachus infimus..., ant. Cenobii gerit officia non maiora querit...- 139r *Ad cantica ant.* Paganorum extirpator fidei pugil..., 139v « Inclite laudis ac perhemnis memorie Pipini regis tempore natus est beatus Guillelmus de preclara Francorum proenie ex patre videlicet nobili magnoque... » *Responsoria.* R/ Laudet mater ecclesia regis... V/ Miles fugavit perfidos..., 140v R/ Dedit confessor Christi Guillelmus... V/ Elongavit mundana..., 141r R/ Laus Francorum militum titulus... V/ Mundi sprevit..., 142r R/ Posuit pater Guillelmus desertum... V/ Gratiarum actio et vox laudis..., 142v R/ In salvatoris nomine erexit... V/ Diebus atque noctibus..., 143v R/ Laboravit Guillelmus in gemitu... V/ Exaudivit Guillelmum dominus..., 144r R/ Dotavit mundi retium... V/ A fructu frumenti..., 145r R/ Dum Guillelmus iam monachus... V/ O mira res non retigit, 146r R/ Humiliari voluit Guillelmus... V/ Domine dilexit decorem domus..., 147r R/ Cellam fecit exiguam Guillelmus pater inclitus... V/ In ea continue orationi instabat..., 147v R/ Sanctus pater in spiritu mortem venire sentiens... V/ Notum fecit Guillelmo dominus..., 148r R/ Adest dies qua ascendit sancti Guillelmi anima... V/ Ista est que ascendit de deserto...- 149v *In laudibus ant.* Memoria Guillelmi cum laudibus..., ant. Viam sapientie monstravit Guillelmus..., 150r ant. Possidet sapiens Guillelmus..., ant. +...+ lucis sue +...+ ut Guillelmus in clibano servaretur illesus., 150v ant. Humiliavit Guillelmus in ieiunio animam..., ant. Alme princeps Guillelme stirpe +...+ servos tuos. V/ In viam mandatorum dei, 151r *Ymnus.* « Patrem patronum speculum cura... » (texte seul), 151v *Ad benedictus ant.* Virtutum fulgens radiis et operum miraculis..., 152r O quam felix Guillelmi transitus quem testatur...- 152v *Ad missam.*

154r-172v OFFICE DE LA FÊTE-DIEU

154r *In festo commemorationis corporis Ihesu Christi ad primas vespervas ant. super psalm. Ego sum panis p. laudate nomen d. R/ Homo quidam fecit cenam magnam... V/ Venite comedite panem meum...*, 154v *Ymnus. « Pange lingua gloriosi corporis misterium... »* (texte seul), 155r ant. ad Magn. O quam suavis est domine spiritus..., 155v *Invitatorium. Christum regem adoremus dominantem gentibus...*, 156r *Per octav. invitatorium. Ihesum Christum qui pascit nos...*, *Ymnus. « Sacris sollempniis iuncta sint... »*.- 156v *In I° N° ant. Fructum saluiferum gustandum redit...*, 157r ant. A fructu frumenti et vini..., ant. Comunione calicis quo deus ipse..., ant. Memor sit dominus sacrificii nostri..., 157v ant. Paratur nobis mensa domini..., ant. In voce exultationis resonent...- 158r *In secundo N° ant. Introibo ad altare dei...*, ant. Cibavit nos dominus ex adipe frumento..., 158v ant. Ex altari tuo domine Christum..., ant. Memoriam fecit mirabilium suorum..., ant. Memoria mea in generatione..., 159r ant. Qui habet aures audiendi...- 159v *Ad cantica ant. Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem...*, 160r R/ *Immolabit edum multitudo filiorum... V/ Pascha nostrum...*, 160v R/ *Comeditis carnes et saturabimini panibus... V/ Non Moyses...*, 161r R/ *Respexit Helias ad caput suum... V/ Si quis manducaverit ex hoc pane...*, 162r R/ *Panis quem ego dabo caro... V/ Locutus est populus...*, 162v R/ *Cenantibus illis accepit Ihesus... V/ Dixerunt viri tabernali...*, 163v R/ *Qui manducat meam carnem et bibit... V/ Non est alia ratio...*, 164r R/ *Misit me pater vivens... V/ Cibavit eum dominus pane ...*, 164v R/ *Accepit Ihesus calicem postquam cenavit... V/ Memoria memor ero...*, 165v R/ *Calix benedictionis cui benedicimus... V/ Quoniam unus panis...*, 166v R/ *Ego sum panis vite patres... V/ Ego sum panis vivus...*, 167v R/ *Unus panis et unum corpus... V/ Parasti in dulcedine tua...*, 168r R/ *Melchisedech vero rex salem... V/ Benedictus Abraham deo excelso...*, 168v *In laudibus ant. Sapientia edificavit sibi domum...*, ant. Angelorum esca nutritivi populum..., 169r ant. Pinguis est patri Christi et prebebit..., ant. Sacerdotes sancti incensum..., 169v ant. Vincenti dato manna absconditum..., R/ *Panem celi...*, 170r *Ad benedictus ant. Ego sum panis vivus dicit dominus...*, 170v *Ad vespervas ant. que secuntur ant. Sacerdos in eternum Christus...*, ant. Misericors dominus escam dedit timentibus..., 171r ant. Calicem salutaris accipiam et sacrificabo..., ant. Sicut novelle olivarum ecclesie..., ant. Qui pacem ponit fines ecclesiarum..., 171v *Ant. ad Magn. O sacrum convivium in quo Christus*, 172r ant. Ego sum panis vivus qui de celo..., ant. Panis quem ego dederam caro mea est..., 172v ant. Cibavit eos ex adipe frumenti...

172v-176r Capitules et oraisons, leçons, épître et évangile de la messe de la Fête-Dieu.

176r « In festo beati Guillelmi. Ad vespervas super ps. ant. » (textes seuls).

176r-181v PSAUMES ET CANTIQUES (fragment)

Ps. 1, 2, 4, 92, 99, 62, 66, (179v) « Benedicite omnia opera domini..., Ps. 148, 150, (181r) « Benedictus dominus deus Israel..., et Ps. 109.

CGM 4°, I, p. 265.- *RISM B V 1*, p. 109-110.- Gisèle Dumas, *Le Processionnal en Aquitaine : Genèse d'un livre et constitution d'un répertoire (Xe-XIIIe siècles)* (Thèse de Doctorat, Tours, Université François Rabelais, octobre 2001).- *RISM B XIV/2*, p. 95-97.